UO‘K 81'27:355:811.111/811.512.133

# O‘ZBEK VA INGLIZ HARBIY DISKURSIDA MUROJAAT BIRLIKLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

***Xasanova Shahlo Kamildjanovna,***
*O‘zbekiston Milliy universiteti doktoranti,*
*ingliz tili o‘qituvchisi*

***Annotatsiya.*** *Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz harbiy diskursida qo‘llanadigan murojaat birliklarining lingvistik, pragmatik va lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Harbiy diskurs institutsional muloqotning o‘ziga xos ko‘rinishi sifatida qat’iy iyerarxiya, xizmat intizomi, rasmiylik, bo‘ysunish va kommunikativ standartlashuv tamoyillariga asoslanadi. Tadqiqotda harbiy unvon, lavozim, familiya, Sir, Ma’am kabi birliklar hamda o‘zbek tilidagi unvon + familiya, unvon + ism va egalik qo‘shimchasi bilan shakllangan murojaat modellari lingvomadaniy nuqtayi nazardan o‘rganiladi. Tahlil natijasida murojaat birliklari har ikki tilda adresatning ijtimoiy maqomi va xizmatdagi o‘rnini belgilash bilan birga, hurmat, masofa, birdamlik, bo‘ysunish va institutsional identifikatsiyani ifodalashi aniqlandi. Ingliz harbiy diskursida murojaat ko‘proq professional status va institutsional masofani kodlasa, o‘zbek harbiy diskursida ushbu funksiyalar bilan bir qatorda milliy nutq odobi, katta-kichiklik va hurmat kategoriyalari ham faol namoyon bo‘ladi. Maqolada murojaat birliklarining tarjimadagi pragmatik ekvivalentligi masalasi ham yoritiladi.*

***Kalit so‘zlar:*** *harbiy diskurs, murojaat birliklari, lingvomadaniyat, harbiy unvon, nutq etiketi, pragmatika, iyerarxiya, hurmat, ingliz tili, o‘zbek tili, madaniyatlararo kommunikatsiya.*

# ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЕДИНИЦ ОБРАЩЕНИЯ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ВОЕННОМ ДИСКУРСЕ

***Аннотация.*** *В статье проводится сопоставительный лингвокультурологический анализ единиц обращения в узбекском и английском военном дискурсе. Военный дискурс рассматривается как специфический тип институциональной коммуникации, основанный на строгой иерархии, служебной дисциплине, официальности, подчинении и стандартизации речевого поведения. Анализируются обращения, основанные на воинском звании, должности, фамилии, а также английские единицы Sir и Ma’am и различные модели обращений в узбекском языке. Установлено, что обращения в обоих языках выполняют не только идентифицирующую и коммуникативную функции, но и выражают уважение, социальную дистанцию, подчинение, профессиональную солидарность и институциональную идентичность. В английском военном дискурсе обращения преимущественно акцентируют профессиональный статус и институциональную дистанцию, тогда как в узбекском дискурсе эти функции взаимодействуют с национальными представлениями о почтении, старшинстве и социальных отношениях. Особое внимание уделяется проблеме прагматической эквивалентности военных обращений при переводе с английского языка на узбекский и наоборот.*

***Ключевые слова:*** *военный дискурс, единицы обращения, лингвокультура, воинское звание, речевой этикет, прагматика, иерархия, уважение, английский язык, узбекский язык, межкультурная коммуникация.*

# LINGUOCULTURAL FEATURES OF ADDRESS UNITS IN UZBEK AND ENGLISH MILITARY DISCOURSE

***Abstract.*** *This article provides a comparative linguocultural analysis of address terms used in Uzbek and English military discourse. Military discourse is viewed as a specific type of institutional communication characterized by strict hierarchy, service discipline, formality, subordination, and standardized communicative behavior. The study examines address forms based on military rank, position, surname, as well as such English forms as Sir and Ma’am and corresponding address patterns in Uzbek. The analysis demonstrates that address terms in both languages perform not only communicative and identifying functions but also encode respect, social distance, subordination, professional solidarity, and institutional identity. In English military discourse, address forms primarily emphasize professional status and institutional distance, whereas in Uzbek military discourse these functions interact with culturally specific*

*concepts of respect, seniority, and social relations. Particular attention is paid to the problem of pragmatic equivalence in translating military address terms between English and Uzbek. The results demonstrate that effective intercultural military communication requires consideration of both linguistic form and the cultural-pragmatic meaning encoded in address terms.*

***Keywords:*** *military discourse, address terms, linguoculture, military rank, speech etiquette, pragmatics, hierarchy, respect, English, Uzbek, intercultural communication.*

**Kirish.** Til jamiyatning ijtimoiy tuzilishi, madaniy qadriyatlari va kommunikativ tajribasini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. Insonlar o‘rtasidagi muloqotda qo‘llanadigan murojaat birliklari ushbu tizimning ayniqsa muhim qismlaridan biri hisoblanadi. Murojaat shakli orqali so‘zlovchi nafaqat adresatni chaqiradi yoki uning e’tiborini tortadi, balki uning ijtimoiy maqomini tan oladi, unga nisbatan munosabatini bildiradi va kommunikativ vaziyatning rasmiylik darajasini belgilaydi. Shu sababli murojaat birliklari tilning grammatik va leksik imkoniyatlari bilan bir qatorda, xalqning tarixiy-madaniy tajribasi va ijtimoiy qadriyatlarini ham namoyon etadi.

Murojaat birliklarining lingvomadaniy xususiyatlarini o‘rganish ayniqsa institutsional diskurs doirasida muhimdir. Harbiy diskurs shunday institutsional kommunikatsiya turlaridan biri bo‘lib, unda kommunikantlarning ijtimoiy va xizmat maqomi oldindan belgilangan bo‘ladi. Harbiy xizmatda shaxslararo munosabatlar oddiy fuqarolik muloqotidagiga qaraganda ancha qat’iy tartibga solinadi. Harbiy unvon, lavozim, xizmat tajribasi va bo‘ysunish darajasi nutqiy xatti-harakatning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [1, 59 ].

Harbiy diskursdagi murojaat birliklari shuning uchun oddiy murojaat vositasi emas. Ular hokimiyat va bo‘ysunish munosabatlarini belgilash, xizmat iyerarxiyasini namoyish etish, harbiy intizomni mustahkamlash va institutsional identifikatsiyani yuzaga chiqarish vazifalarini bajaradi. Harbiy murojaat birliklari bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda ular rasmiylik, unvon, hokimiyat, iyerarxiya va protokolni ifodalovchi muhim vositalar sifatida tavsiflangan.

Mavzuning dolzarbligi ingliz va o‘zbek tillari harbiy diskursining xalqaro harbiy hamkorlik, harbiy tarjima va xorijiy tillarni maxsus maqsadlarda o‘qitish sharoitida tobora ko‘proq aloqaga kirishayotgani bilan ham belgilanadi. Harbiy kommunikatsiyada noto‘g‘ri murojaat shaklining tanlanishi nafaqat til xatosi, balki kommunikativ maqomning noto‘g‘ri talqin qilinishiga olib kelishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning maqsadi o‘zbek va ingliz harbiy diskursida qo‘llanadigan murojaat birliklarini lingvomadaniy jihatdan qiyoslash, ularning strukturaviy shakllari, pragmatik vazifalari va madaniy-semantik xususiyatlarini aniqlashdan iborat.

**Mavzuga doir adabiyotlar tahlili.** Murojaat birliklari masalasi pragmatika, sotsiolingvistika, nutq etiketi va lingvomadaniyatshunoslikning kesishgan nuqtasida joylashadi. Murojaatning kommunikativ tabiatini tushuntirishda nutq aktlari nazariyasi muhim nazariy asoslardan biridir. J. L. Austin nutqning nafaqat axborot uzatish, balki muayyan harakatni amalga oshirish xususiyatiga ega ekanligini ko‘rsatgan bo‘lsa, J. Searle nutq aktlarini tizimlashtirib, ularning kommunikativ maqsadlarini aniqlashtirdi [7, 153]. Murojaat birliklari ham muayyan kommunikativ harakatni yuzaga keltiruvchi vosita sifatida qaralishi mumkin.

P. Brown va S. Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi murojaat shakllarini ijtimoiy “yuz”ni saqlash, ijtimoiy masofani boshqarish va kommunikativ bosimni kamaytirish mexanizmlari bilan bog‘laydi. G. Leech esa xushmuomalalikni pragmatik tamoyillar asosida tahlil qilib, muloqotdagi hurmat va ijtimoiy muvozanatning til orqali ifodalanishiga e’tibor qaratadi.

R. Wardhaugh murojaat shakllarini tilning hokimiyat, birdamlik, rasmiylik va ijtimoiy masofani kodlovchi vositalaridan biri sifatida izohlaydi. Shu jihatdan harbiy diskurs murojaat birliklarining ijtimoiy indeksatsiya xususiyatlarini kuzatish uchun juda qulay material beradi [9, 57 ].

Ingliz va o‘zbek nutq etiketi bo‘yicha qiyosiy tadqiqotlarda ushbu tillarda hurmat, murojaat va xushmuomalalikning turli lingvistik vositalar orqali ifodalanishi ko‘rsatilgan. Xususan, ingliz tilida *Sir, Madam, Mr, Mrs, Dr* kabi birliklar, o‘zbek tilida esa ism, qarindoshlik atamalari, hurmat bildiruvchi birliklar va turli affiksal vositalar ijtimoiy munosabatlarni ifodalashga xizmat qilishi qayd etiladi.

O‘zbek va rus tillaridagi murojaat hamda salomlashuv shakllarining lingvomadaniy xususiyatlariga bag‘ishlangan tadqiqotlar ham murojaatning ijtimoiy va madaniy kontekst bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Harbiy diskursga oid maxsus tadqiqotlarda esa murojaat birliklarining boshqa institutsional diskurs turlaridan farqli ravishda qat’iy protokol asosida qo‘llanishi ta’kidlanadi. D. Nasirdinovaning tadqiqotida harbiy xizmatchilar o‘rtasida murojaat birliklari intizom, hokimiyat, rasmiylik va ierarxik munosabatlarni aks

ettirishi qayd etilgan. Tadqiqotda G‘arb harbiy amaliyotida *rank + surname* hamda *Sir/Ma’am* modellarining, o‘zbek harbiy muhitida esa *rank + surname* modelining muhimligi ko‘rsatilgan.

Shuningdek, ingliz va o‘zbek harbiy diskursining umumiy lingvistik xususiyatlari bo‘yicha tadqiqotlarda aniqlik, standartlashuv, rasmiylik va institutsional xarakter har ikki tilda muhim umumiy belgilar sifatida ko‘rsatilgan.

Shunga qaramay, o‘zbek va ingliz harbiy murojaat birliklarining aynan **lingvomadaniy** xususiyatlarini, ya’ni ularning shakli ortida turgan milliy madaniy kodlar, hurmat konsepti va ijtimoiy qadriyatlarni kompleks ravishda qiyoslash masalasi hali yetarli darajada tadqiq etilmagan. Mazkur maqola ana shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan [10, 46 ].

**Tadqiqot metodologiyasi.** Tadqiqot sifat jihatidan qiyosiy-lingvomadaniy va lingvopragmatik yondashuvlarga asoslanadi. Tadqiqot obyekti sifatida o‘zbek va ingliz harbiy diskursida qo‘llanadigan murojaat birliklari tanlandi.

Tahlil jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

**Qiyosiy metod** – ingliz va o‘zbek tillaridagi murojaat birliklarining strukturaviy va funksional o‘xshash hamda farqli jihatlarini aniqlash uchun;

**Lingvopragmatik tahlil** – murojaat birliklarining kommunikativ vazifasi, adresant va adresat o‘rtasidagi munosabat hamda ijtimoiy masofani belgilash xususiyatlarini aniqlash uchun;

**Lingvomadaniy tahlil** – murojaat shakllarida aks etuvchi milliy qadriyatlar, hurmat, katta-kichiklik, xizmatga sadoqat va ijtimoiy iyerarxiya kabi konseptlarni aniqlash uchun;

**Diskursiv tahlil** – murojaat birliklarini alohida so‘z sifatida emas, balki muayyan kommunikativ vaziyat va institutsional muhit tarkibida o‘rganish uchun;

**Kontekstual tahlil** – bir xil murojaat birligining turli vaziyatlarda qanday pragmatik ma’no kasb etishini aniqlash uchun foydalanildi.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o‘zbek harbiy diskursiga oid ilmiy adabiyotlar, harbiy kommunikatsiya namunalari, murojaat shakllari va mavjud tadqiqotlarda keltirilgan misollar tahlil qilindi. Harbiy murojaatlarning lingvomadaniy mazmunini aniqlashda birlikning lug‘aviy shakli bilan bir qatorda uning kommunikativ vaziyati, adresant-adresat munosabati va institutsional maqomi hisobga olindi.

**Olingan natijalar va ularning tahlili.** Tadqiqot natijalari o‘zbek va ingliz harbiy diskursida murojaat birliklarining birinchi navbatda **ijtimoiy maqomni indeksatsiya qilish** vazifasini bajarishini ko‘rsatadi.

Ingliz harbiy diskursida eng xarakterli modellardan biri **harbiy unvon + familiya** shaklidir:

*Captain Smith*
*Lieutenant Brown*
*Colonel Johnson*
*Sergeant Williams*

Mazkur birliklarda familiya shaxsning individual identifikatorini, harbiy unvon esa uning institutsional maqomini belgilaydi. Demak, adresatning shaxsiy nomidan ko‘ra, uning xizmatdagi statusi kommunikativ vaziyat uchun muhimroq bo‘ladi.

Bundan tashqari, ingliz harbiy muloqotida **Sir** va **Ma’am** shakllari alohida pragmatik yuklamaga ega. Masalan:

*Yes, Sir.*
*No, Sir.*
*Understood, Sir.*
*Yes, Ma’am.*

Bu shakllar nafaqat hurmatni, balki adresatning yuqori xizmat maqomini tan olishni ham bildiradi. *Sir* va *Ma’am* birliklarining harbiy diskursdagi vazifasi umumiy ingliz nutq etiketidan ko‘ra ancha institutsional xarakterga ega.

O‘zbek harbiy diskursida ham **unvon + familiya** modeli muhim hisoblanadi:

*kapitan Karimov*
*mayor Aliyev*
*polkovnik Rahmonov*

Mazkur model ingliz tilidagi *Captain Smith* yoki *Colonel Johnson* shakllari bilan funksional jihatdan yaqin. Har ikki holatda ham harbiy unvon shaxsning xizmat maqomini oldingi o‘ringa chiqaradi.

Biroq o‘zbek tilida murojaatning lingvomadaniy xususiyatlari yanada murakkab ko‘rinishga ega. Xususan, kapitanim, polkovnigim, serjantim kabi shakllar bunga misol bo‘la oladi. Bunday birliklarda *-im* affiksi grammatik jihatdan egalik ma’nosini ifodalasa-da, harbiy kommunikatsiya kontekstida u oddiy egalik ma’nosidan kengroq pragmatik vazifa bajarishi mumkin.

Masalan:

*Xo‘p bo‘ladi, kapitanim.*

*Buyruq bajariladi, polkovnigim.*

Ushbu shakllarda adresatning harbiy maqomi bilan birga unga nisbatan hurmat va xizmat munosabati ham ifodalanadi. Bu xususiyat o‘zbek tilining lingvomadaniy tizimida shaxslararo munosabatlarning grammatik vositalar orqali ham kodlanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Harbiy murojaat birliklari bo‘yicha tadqiqotlarda aynan *polkovnigim, kapitanim, serjantim* kabi shakllar o‘zbek harbiy muloqotining o‘ziga xos vositalari sifatida qayd etilgan.

Bu jihatdan ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi muhim farqni ko‘rish mumkin. Ingliz tilida murojaatning ijtimoiy ma’nosi ko‘proq mustaqil leksik birliklar orqali ifodalanadi. O‘zbek tilida esa leksik vositalar bilan bir qatorda morfologik vositalar ham murojaatning pragmatik va lingvomadaniy mazmunini shakllantiradi.

Yana bir muhim natija shundan iboratki, harbiy murojaatlarda hurmat va iyerarxiya tushunchalari bir-biridan ajralmas holda namoyon bo‘ladi. Oddiy kundalik muloqotda hurmat shaxsning yoshi, qarindoshligi yoki ijtimoiy mavqei bilan belgilanadigan bo‘lsa, harbiy muhitda unga harbiy unvon va lavozim ham qo‘shiladi.

Masalan, o‘zbek madaniyatida katta yoshli kishiga *aka* yoki *opa* kabi qarindoshlik atamalari orqali murojaat qilish mumkin. Biroq rasmiy harbiy vaziyatda bunday birliklar o‘rnini protokolga mos harbiy unvon egallaydi. Bu holat harbiy diskursda milliy nutq odobi umumiy qoidalari institutsional me’yorlar bilan qayta tashkil etilishini ko‘rsatadi.

Ingliz tilida esa kundalik muloqotdagi norasmiy murojaatlar harbiy muhitda *rank + surname*, *Sir* yoki *Ma’am* kabi institutsional birliklar bilan almashtirilishi mumkin. Demak, har ikki tilda harbiy diskurs umumiy milliy nutq madaniyatiga nisbatan o‘ziga xos “maxsus kommunikativ kod”ni shakllantiradi.

Murojaat birliklarining yana bir muhim xususiyati — institutsional identifikatsiya. Harbiy xizmatchi adresatga uning ismi bilan emas, unvoni bilan murojaat qilganida, aslida uning individual shaxsidan ko‘ra harbiy institutdagi rolini kommunikativ jihatdan faollashtiradi. Shu sababli *Captain* yoki *kapitan* murojaati nafaqat shaxsni chaqirish, balki uning vakolatini tan olish vositasi hisoblanadi.

Shuningdek, murojaat birliklari buyruqning pragmatik kuchini ham belgilaydi. Masalan:

*Captain, report to the command post.*

*Kapitan, qo‘mondonlik punktiga boring.*

Bu yerda murojaat birliklari buyruqning o‘zidan oldin kelib, adresatning identifikatsiyasini amalga oshiradi. Harbiy diskursda buyruqning samarali bajarilishi ko‘p jihatdan kommunikativ rollarning aniq belgilanishiga bog‘liq.

**1-jadval.**

**Murojaat birliklarining lingvomadaniy mazmuni asosiy kategoriyalari**

| Lingvomadaniy kategoriya | Ingliz harbiy diskursi | O‘zbek harbiy diskursi |
|---|---|---|
| Iyerarxiya | Rank, Sir/Ma’am | Unvon, unvon + familiya |
| Hurmat | Sir, Ma’am, rank | Unvon, -im shakllari |
| Rasmiylik | Rank + surname | Unvon + familiya |
| Institutsional maqom | Rank/position | Harbiy unvon/lavozim |
| Ijtimoiy masofa | Sir/Ma’am | Unvon asosidagi murojaat |
| Birdamlik | Professional identity | Xizmat va jamoaviylik |
| Milliy-madaniy komponent | Individual status va professional role | Katta-kichiklik, hurmat, xizmatga sadoqat |

Ushbu taqqoslash ingliz va o‘zbek harbiy murojaat birliklarining umumiy funksional asosga ega ekanligini, biroq ularning lingvomadaniy mazmuni turli vositalar orqali shakllanishini ko‘rsatadi.

**Muhokama.** Harbiy murojaat birliklarini faqat grammatik yoki leksik birlik sifatida o‘rganish ularning haqiqiy kommunikativ imkoniyatlarini to‘liq ochib bermaydi. Chunki murojaatning ma’nosi uning shaklidan tashqari, kommunikativ vaziyat va ijtimoiy munosabatlarga ham bog‘liq.

Masalan, ingliz tilidagi *Sir* birligi umumiy fuqarolik muloqotida ham hurmat ifodasi bo‘lishi mumkin. Harbiy diskursda esa uning mazmuni yanada institutsionallashadi: u xizmat iyerarxiyasini va buyruq beruvchi shaxsning maqomini ko‘rsatadi. Xuddi shuningdek, o‘zbek tilidagi *kapitanim* shakli ham harbiy

kontekstdan tashqarida boshqa mazmun kasb etishi mumkin, harbiy diskursda esa uning pragmatik yuklamasi ancha aniq bo‘ladi.

Bu holat murojaat birliklarining kontekstual polisemiya xususiyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi. Bir xil shakl turli diskurslarda turlicha ijtimoiy ma’no kasb etadi.

Ikkinchi muhim masala – lingvomadaniy ekvivalentlik. Ingliz tilidagi *Sir* birlikni o‘zbek tiliga har doim bitta so‘z bilan tarjima qilish mumkin emas. Chunki tarjima jarayonida so‘zning lug‘aviy ma’nosi bilan bir qatorda, uning institutsional va pragmatik funksiyasi ham qayta yaratilishi kerak. Kontekstga qarab *janob, kapitanim, janob kapitan, xo‘p bo‘ladi, kapitanim* kabi variantlar yuzaga kelishi mumkin.

Xuddi shu muammo o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjimada ham mavjud. Masalan, *polkovnigim* shaklini oddiy *Colonel* deb tarjima qilish grammatik jihatdan mumkin bo‘lsa-da, o‘zbekcha shakldagi qo‘shimcha hurmat va xizmatga oid yaqinlik komponenti qisman yo‘qolishi mumkin. *My Colonel* shakli esa ingliz harbiy nutqining tabiiy protokoliga to‘liq mos kelmasligi mumkin.

Demak, harbiy tarjimada formal ekvivalentlikdan ko‘ra funksional-pragmatik ekvivalentlik muhimroq. Tarjimon adresatning maqomi, kommunikativ vaziyat, xizmat iyerarxiyasi va milliy nutq odobini hisobga olishi zarur.

Yana bir muhim jihat – globallashuv jarayonida harbiy kommunikatsiya tillarining o‘zaro ta’siridir. Ingliz tili xalqaro harbiy hamkorlikda muhim kommunikativ vosita sifatida qo‘llanayotganligi sababli, uning murojaat modellari boshqa tillardagi harbiy kommunikatsiyaga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Biroq bunday ta’sir milliy harbiy nutq etiketi va lingvomadaniy an’analarni to‘liq siqib chiqarmaydi. Aksincha, xalqaro harbiy kommunikatsiyada universal protokol birliklari bilan milliy nutq madaniyati o‘rtasida muayyan muvozanat yuzaga keladi.

Shu sababli harbiy ingliz tilini o‘qitishda faqat *Captain, Lieutenant, Sir, Ma’am* kabi birliklarning lug‘aviy ma’nolarini o‘rgatish yetarli emas. O‘rganuvchi ushbu birliklarning qachon, kimga, qanday vaziyatda va qanday intonatsiya bilan ishlatilishini ham bilishi lozim.

Bu masala o‘zbek harbiy xizmatchilarining ingliz tilidagi professional kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun ham muhim. Til o‘rganuvchi ingliz tilidagi harbiy murojaatni o‘zbek tilidagi shakl bilan avtomatik ravishda tenglashtirmasligi kerak. Chunki tillar o‘rtasidagi formal moslik pragmatik moslikni doimo ta’minlamaydi.

Shunday qilib, harbiy murojaat birliklari til va madaniyat o‘rtasidagi aloqaning yaqqol ko‘rsatkichi sifatida namoyon bo‘ladi. Ular orqali jamiyatning hokimiyat, hurmat, tartib, katta-kichiklik va institutsional munosabatlarga bo‘lgan qarashlari tilga ko‘chadi.

**Xulosa.** O‘zbek va ingliz harbiy diskursidagi murojaat birliklarini qiyosiy lingvomadaniy tahlil qilish natijasida ularning bir vaqtning o‘zida bir necha kommunikativ va ijtimoiy vazifalarni bajarishi aniqlandi. Birinchi navbatda, ular adresatning harbiy maqomini belgilaydi va xizmat iyerarxiyasini kommunikativ jihatdan mustahkamlaydi. Ikkinchidan, murojaat shakllari hurmat, rasmiylik, ijtimoiy masofa va bo‘ysunish munosabatlarini ifodalaydi. Uchinchidan, ular harbiy institutga mansublik va professional identifikatsiyani namoyon etadi.

Ingliz harbiy diskursida *rank + surname*, *rank*, *Sir* va *Ma’am* kabi birliklar asosiy murojaat modellarini tashkil qiladi. Ularning lingvomadaniy mazmunida professional maqom, institutsional masofa va rasmiy hurmat ustuvorlik qiladi. O‘zbek harbiy diskursida esa *unvon + familiya* modeli bilan bir qatorda *kapitanim, polkovnigim, serjantim* kabi shakllar ham muhim o‘rin tutadi. Ushbu birliklarda harbiy maqom bilan birga hurmat, xizmatga sadoqat va milliy nutq odobiga xos munosabat komponentlari ham namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ingliz va o‘zbek harbiy murojaat tizimlari funksional jihatdan yaqin bo‘lsa-da, ularning lingvomadaniy asoslari bir xil emas. Ingliz tilida professional va institutsional statusni bevosita nomlash ustun bo‘lsa, o‘zbek tilida bu status milliy hurmat, katta-kichiklik va ijtimoiy munosabatlarning boshqa ko‘rsatkichlari bilan o‘zaro bog‘lanadi.

Shu bois harbiy tarjima va madaniyatlararo kommunikatsiyada murojaat birliklarini so‘zma-so‘z tarjima qilish emas, balki ularning lingvomadaniy va pragmatik funksiyasini qayta yaratish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, ingliz tilidagi *Sir/Ma’am* hamda o‘zbek tilidagi *-im* affiksli murojaat shakllari funksional-pragmatik ekvivalentlik nuqtayi nazaridan alohida tadqiqotni talab qiladi.

Umuman olganda, harbiy murojaat birliklari tilning milliy-madaniy xususiyatlarini institutsional kommunikatsiya bilan bog‘lovchi muhim lingvistik vositadir. Ularni chuqur o‘rganish harbiy diskurs nazariyasini rivojlantirish, professional tarjima sifatini oshirish, harbiy xizmatchilarning xorijiy tillardagi kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish hamda xalqaro harbiy-madaniy muloqot samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

***ADABIYOTLAR:***

*1. Austin, J. L. How to Do Things with Words. Oxford: Clarendon Press, 1962.*

*2. Brown, P., Levinson, S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.*

*3. Blum-Kulka, S., House, J., Kasper, G. (eds.). Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. Norwood, NJ: Ablex, 1989.*

*4. Crystal, D. English as a Global Language. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.*

*5. Holmes, J. An Introduction to Sociolinguistics. 4th ed. London: Routledge, 2013.*

*6. Leech, G. The Pragmatics of Politeness. Oxford: Oxford University Press, 2014.*

*7. Searle, J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.*

*8. Scollon, R., Scollon, S. W. Intercultural Communication: A Discourse Approach. 2nd ed. Oxford: Blackwell, 2001.*

*9. Wardhaugh, R. An Introduction to Sociolinguistics. 6th ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.*

*10.Safarov, Sh. Pragmatika. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2013.*

*11.Jo‘rayeva, G. A comparative rhetorical study of speech etiquette formulas in English and Uzbek. The Lingua Spectrum, Vol. 4, 2024.*